

K I R Á L Y P É T E R :

A nyelv egysége.

Felolvasásom tárgya a nyelv egységének kérdése általában és a nemzeti nyelv korában különösen, közelebbről a nemzeti nyelv, a köznyelv, irodalmi nyelv, zsargon és a nyelvjárások kérdése.

Sztálin elvtárs ezzel a kérdéssel, a nyelv egységének a kérdésével "Marxizmus és nyelvtudomány" című művében második kérdésként foglalkozik. A felvetett kérdés ekkép hangzott: Igaz-e, hogy a nyelv mindig osztályjellegű volt és marad, hogy a társadalom számára közös és egységes osztályonkívüli, az egész nép által használt nyelv nem létezik?

Miért vetődött fel a kérdés? Azért, mivel Marr bevitt a nyelvtudományba egy helytelen és nam-marxista tételt, a nyelv osztályjellegéről szóló tant, s ezáltal tévuttra vitte önmagát és a nyelvtudományt is. Marr például azt állította, hogy a nemzeti nyelv osztálynyelv, feudális, polgári vagy kispolgári, "u.n. nemzeti nyelv, mintegy az egész nép nyelve" /kiemelés tőlem/. Szerinte nincs nemzeti nyelv, amely az egész nemzet közös nyelve lenne, csak osztálynyelv van /Vinogradov: Marr-vita 180/.

Hová vezetett Marrnak ez a felfogása? Egészen odáig, hogy Filin az ó-orosz írott nyelvet az előkelők nyelvének tartja csupán és annak az alsóbb osztályok nyelvével való azonosságát tagadja. "A keleti szlávok tömegét képező falusi lakosság nyelve - írja - csak közvetetten van képviselve az írásbeliségben, amennyiben a lakosság előkelői és alacsonyabb rétegei között bizonyos nyelvközösségről lehet beszélni" /kiemelés tőlem/. Tehát még a "bizonyos" hasonlóságot is csak igen óvatosan meri feltételezni /Nyikolajev: Marr-vita 207/.

Marr az egységes nyelvek szétszakításában még tovább is megy: "... különböző országok azonos osztályainak nyelve - írja - a társadalmi szerkezet azonossága esetén, több tipológiai hasonlóságot mutat, mint ugyanazon ország, ugyanazon nemzet különböző osztályainak nyelve" /Marr-vita 178/. Ezt a tételt bárki megcáfolhatja, aki ismeri anyanyelvét és valamely más nyelvet.

Sztálin elvtárs tehát épp azért emelte fel a szavát eme helytelen tétel ellen, mivel ez a népek és nyelvek történetének egész menetével ellenkezik, s mivel ennek alapján lehetetlen volt tovább fejleszteni a szovjet nyelvtudományt.

Hazai viszonylatban Marrnak ez a nem-marxista tétele szinte nem is éreztetette hatását.

Sztálin elvtárs az osztálynyelvek hiveivel és az egységes nemzeti nyelv tagadóival szemben kereken kimondja, hogy pl. abból a történeti tényből, hogy Oroszországban az uralkodó osztály egy időben franciául beszélt, semmikép sem szabad olyan következtetésre jutnunk, melynek alapján tagadnánk az egységes nemzeti nyelv létét, hisz azok a kevesek /az uralkodó osztály tagjai/ nem is valami különleges, hanem az egész francia nép által használt nyelven beszéltek. A mi esetünkben pl. azért, mert a magyar uralkodó osztály egy adott korban idegen nyelveken társalgott /franciául, németül, latinul/, nem tagadhatjuk, hogy egységes magyar nyelv az adott korban is létezett. A magyar földesur is tudott magyarul s ő is csak azon a nyelven beszélt, mint a jobbágya, nem volt szüksége tolmácsra. Szépen és meggyőzően világítja meg ezt a kérdést egy kijelentésével Galeotti, a Mátyás király udvarába szakadt tudós humanista: A magyarok, akár urak, akár parasztok, mindnyájan majd egyazon szavakkal élnek.

Sztálin elvtárs utal arra is, hogy egyesek hamisan azt állították, hogy Marx külön burzsoá nyelvről beszél, Engels meg a munkások dialektusáról s ezen kívül hivatkoznak még Leninre is, aki szerintük szintén tagadta volna a társadalom minden egyes tagja számára egységes nyelv létét. Sőt voltak olyanok is, akik külön proletár-, burzsoá-, nemesi- és parasztnyelvről beszéltek, s ezen az alapon arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzeti nyelv fikció, s hogy a valóságban csupán osztálynyelvek léteznek.

Miből eredhettek ezek a téves nézetek? Abból, hogy nem voltak tisztában elsősorban magának a nyelvnek a meghatározásával. A sztálini meghatározás szerint a nyelv alapja: nyelvtani rendszere és alapszóincse. Nem látták azt sem, hogy a nyelv társadalmi jelenség ugyan, de nem felépítmény-jellegű. Sztálin elvtárs ezekkel a megállapításaival tehát választ adott arra, hogy létezhetnek-e osztálynyelvek, alakulhatnak-e osztálynyelvek a történelem folyamán, és hogy az egyes osztályok hozhatnak-e létre újabb és újabb osztálynyelveket. "A nyelvet - írja Sztálin elvtárs - nem egy valamelyik osztály hozta létre, hanem az egész társadalom, a társadalom valamennyi osztálya, száz meg száz nemzedék erőfeszítése. A nyelv nem egy valamelyik osztály szükségleteinek kielégítésére jön létre, hanem az egész társadalom, a társadalom valamennyi osztálya szükségleteinek kielégítésére. Eppen ezért a nyelv, mint a társadalom számára egységes, és a társadalom valamennyi tagja számára közös, az egész nép által használt nyelv jön létre. Ennélfogva a nyelvnek mint az emberek érintkezői eszközének kiszolgáló szerepe nem abban áll, hogy egy osztályt szolgáljon ki a többi osztály rovására, hanem abban, hogy egyformán kiszolgálja az egész társadalmat, a társadalom valamennyi osztályát /kiemelés tőlem/. Eppen ez a magyarázata annak, hogy a nyelv egyformán kiszolgálhatja a régi haladó rendet és az új, felemelkedőben lévő rendet; mind a régi, mind az új alapot, mind a kizsákmányolókat, mind pedig a kizsákmányoltakat. A nyelv épp azért van, éppen azért jön létre, hogy a társadalom egészét szolgálja, mint az emberek érintkezésének esz-

köze, hogy közös legyen a társadalom tagjai számára, és egységes a társadalom számára, hogy egyformán szolgálja a társadalom tagjait, függetlenül osztályhelyzetüktől" /kiemelés tőlem/. Mindezekhez kiegészítésül hozzátehetjük még Sztálin azon megállapítását is, hogy a mai nyelv elemei még az őskorban, a rab-szolgaság előtt jöttek létre.

Sztálin elvtárs ezekkel az egyszerű, világos szavakkal meggyőzően bebizonyította, hogy osztálynyelvek nincsenek, hanem csak az egész társadalom számára egységes nyelv létezik, s hogy az osztálynyelvekről vallott tétel hibás, nem-marxista tétel. Egységes nyelv nélkül lehetetlen lenne a társadalmi termelés, a társadalom megszűnne termelni, felbomlana és megszűnnék, mint társadalom létezni.

A zsargon /"osztály"-dialektus, szalon-"nyelv"/ Sztálin elvtárs meghatározása szerint nem nyelv, mivel nincs önálló nyelvtani rendszere és alapszókinccse /ez ugyanis az egész nép által használt nemzeti nyelvből kerül ki/. Epp ezért a zsargonok megléte semmikép sem tagadhatja a nyelv egységét. Bárczi Géza "A pesti nyelv"-ről írt tanulmányában kifejti, hogy a budapesti lumpenproletariátus különleges nyelvének, csoportnyelvének /zsargonjának/ a szókinccse többé-kevésbé eltér az átörökölt köznyelvi szókinccstől, grammatikai rendszere azonban csaknem teljesen azonos a köznyelvével. Hasonló megállapításra jut Kálmán Béla is, aki szerint az ózdi bányászok nyelve szókinccsben és szóhasználatban eltér ugyan a helybeli parasztok nyelvétől, viszont nagyjából az ózdi nyelvjárást beszélik s hangtanilag sincs sok különbség köztük. /Egyet. jegyz. 1949/50 II. 8/. Ugyanitt hivatkozhatok még Révai elvtárs megállapítására is: "Sokszor valamiféle különleges kiagyalt és elrontott nyelven beszélünk a néppel. Kialakulóban van nálunk valami különleges "pártnyelv", helyesebben: bürokrata tolvajnyelv, ami szintelen és szagtalan, nyakatekert és élettelen és ami eltaszítja tőlünk a tömegeket" /Révai: MDP II. Kongr. 7/, Tudjuk jól, hogy ez az u.n. "pártnyelv" azonos a mai köznyelvvél, csak néhány sajátos szókapcsolat, kifejezés és szó új benne.

A felhozott példákból is láthatjuk, hogy a zsargon nyelvtani rendszere szempontjából sem felel meg azoknak a feltételeknek, amelyek nyelvvé tehetnék.

Sztálin elvtárs meghatározása szerint a zsargon úgy keletkezik, hogy mikor "a nyelv letér az egész népet átfogó álláspontjáról, mielőtt a nyelv valamelyik szociális csoportot előnyben és támogatásban részesíti a társadalom többi szociális csoportja rovására, ilyenkor a nyelv elveszti a maga minőségét, megszűnik az emberi érintkezés eszköze lenni a társadalomban /kiemelés tőlem/, valamely szociális csoport zsargonjává válik, elkorcsosul és pusztulásra ítéli magát". A zsargonnak erre a fajtajára jellemző az u.n. tolvajnyelv, amelyik az előbb felsorolt társadalmi szójárásoktól elsősorban abban különbözik, hogy megértése nehéz, ill. lehetetlen s akadályozza az emberek közötti érintkezést. A zsargon eme fajtajának keletkezését magyarázza Sztálin elvtársnak az a megállapítása, hogy a nyelv mintegy közömbösséget tanusít az osztályok iránt, az emberek, az egyes társadalmi csoportok, az osztályok azonban korántsem közömbösek a nyelv irányában. Igyekeznek a nyelvet saját érdekükben felhasználni, rákényszeríteni saját szótárukat, saját különleges műszavaikat, különleges kifejezéseiket.

Azt hiszem, ezek után már világos előttünk a zsargonok kérdése. Láttuk, hogy a zsargon az egész nép által használt nyelvnek, a nemzeti nyelvnek a kiágazása, melynek semmiféle nyelvi önállósága nincs és tengődésre van ítélve. A zsargonok nem fejlődhetnek ki önálló nyelvekké és nem képesek kiszorítani a nemzeti nyelvet és annak helyére lépni. Épp ezért a zsargonok létezése nem tagadhatja, hanem megerősíti az egész nép által használt nyelv létét, melynek elágazásai s amelynek alá vannak rendelve.

A zsargonok problémájához hasonlít a szakmai szókincseké annyiban, hogy mindkettő tele van nem-köznyelvi szavakkal; de különbözik annyiban, hogy itt ezek az elemek nem meglevő köznyelvi szavakat helyettesítenek, hanem egy sajátos fogalomkészlet sajátos jelölői, melyek általában a termelés szolgálatában állnak. De abban, ami döntő, ismét megegyeznek a zsargonokkal: hogy a szakmai "nyelveknek" sincsen önálló alapszókincsük, sem saját nyelvtani rendszerük, hanem - hasonlóan a többi "kiágazásokhoz" - nem-szakmai fogalmaik megjelölésére a közös nemzeti nyelv alapszókincsét, mondataik egybeszerkesztésére pedig ugyancsak a közös nemzeti nyelv nyelvtanát használják fel.

Az osztálynyelv elméletéhez vezetett továbbá Marrnak a nyelv történeti fejlődéséről szóló tanítása is. Marr szerint ugyanis a nyelv ugrásszerűen változik, fejlődése robbanások útján megy végbe. Sztálin elvtárs megdöntötte ezt a hamis tételt és kimutatta, hogy a nyelv átmenete a régi minőségből egy új minőségbe az új minőség elemeinek fokozatos felhalmozódása útján, a régi minőség elemeinek fokozatos elhalása útján megy végbe. Sztálin elvtárs bebizonyította azt is, hogy a nyelvet és annak szerkezetét nem tekinthetjük egy bizonyos korszak termékének. A nyelv struktúrája, tehát nyelvtani rendszere és alapszókincse számos korszak terméke.

Ezek a szavak világosan meggyőznek minket arról, hogy egy adott nyelv struktúrája máról-holnapra nem születhetik meg, tehát az egyes társadalmi osztályokkal együtt nem születhetnek önálló osztálynyelvek sem.

Sztálin elvtárs a nyelv történeti fejlődéséről a következő képet rajzolja: "Az eredeti nyelv egyszerű és szegényes szótári szókészlettel bíró nyelv volt, de megvolt a maga nyelvtani rendszere, ha az kezdetleges is volt". "Az ősközösségi nemzetségi rend nem ismert osztályokat, következésképpen nem lehet ott osztálynyelv sem - a nyelv ott az egész közösség számára közös, egységes nyelv volt. Ami a további fejlődést illeti, a nyelv, mint a társadalomban élő emberek érintkezési eszköze, a fejlődés minden szakaszában közös és egységes volt a társadalom számára, /kiemelés tőlem/ egyenlő módon szolgált a társadalom tagjait, függetlenül azok társadalmi helyzetétől". Persze, voltak e mellett dialektusok, helyi tájszólások is, de ezeknek fölébe emelkedett és ezeket magának alárendelte a törzs vagy a nép egységes közös nyelve.

"A termelés további fejlődése, az osztályok megjelenése, az írás megjelenése, az állam létrejötte, amelynek az igazgatás számára szüksége volt többé-kevésbbé szabályozott írásbeliségre, a kereskedelem fejlődése, amelynek méginkább szüksége volt szabályozott írásbeliségre, a sajtó megjelenése, az irodalom fejlődése, mindez hatalmas változásokat idézett elő a nyelv fejlődésében. Ez alatt a törzsek és népek felaprózódtak és szétvándoroltak, keveredtek

és kereszteződtek, de a továbbiak folyamán megjelentek a nemzeti nyelvek és államok, forradalmi változások mentek végbe, a régi társadalmi rendet újak váltották fel. Mindez még több változást idézett elő a nyelvben és a fejlődésben.

Vizsgáljuk meg már most közelebbről a nemzeti nyelv kérdését. Sztálin elvtárs szerint a kapitalizmus megjelenésével, a hűbéri széttagoltság felszámolásával és a nemzeti piac kialakulásával kapcsolatban a népek nemzetté fejlődtek, a népek nyelvei pedig nemzeti nyelvekké. "A történelem azt tanítja, hogy a nemzeti nyelvek nem osztálynyelvek, hanem az egész nép által használt nyelvek, közösek a nemzet valamennyi tagja és egységesek az egész nemzet számára" /kiemelés tőlem/. Nézzük meg tehát részleteiben ezt a kérdést.

A nemzetek a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet idején alakulnak ki. A nemzet – tanítja Sztálin elvtárs – nem egyszerűen történelmi kategória, hanem egy meghatározott korszak, a felfelé haladó kapitalizmus korszakának történelmi kategóriája. A hűbériség pusztulásának és a kapitalizmus fejlődésének folyamata egyúttal az a folyamat is, melyben az emberek nemzetté egyesülnek /Sztálin: Marx és nemz. kérd. 17; 1913-ban írta/. Ismeretes, hogy a nemzet egyik leglényegesebb ismertetője a közös nyelv. A nemzet – Sztálin elvtárs meghatározása szerint – az emberek történelmileg kialakult tartós közössége, mely a nyelvnek, a területnek, a gazdasági életnek és a kultúra közösségében megnyilvánuló lelki alkat közössége alapján keletkezett. A nemzettel együtt véglegesen kialakulnak a nemzetek számára közös nemzeti nyelvek is. Mint Sztálin elvtárs mondja, a nemzeti közösség elképzelhetetlen közös nyelv nélkül.

A nemzeti nyelv kérdésének megvilágítására felhozok egy példát, hogy világosabban lássuk azokat a problémákat, amelyek ennél a kérdésnél felmerülnek. Eugen Pauliny 1948-ban a szlovák irodalmi nyelv történetéről írt munkájában a szlovákoknál használt egyháziszláv, cseh /szlovákizált cseh/ nyelvet "národný jazyk", azaz "nemzeti nyelv"-ként emlegeti, ellentétben a "domáci" /hazai/, "vlastný" /tulajdonképpen/ és "samostatný" /önálló/ szlovák irodalmi nyelvvel, amelynek kezdetét a XVIII. század közepétől datálja.

Pauliny tévesen beszél nemzeti nyelvről /národný jazyk-ról/ a szlovákoknál már a Nagymorva-birodalom idejére vonatkozóan is. Mint már erre Isačenko is rámutatott, abban a korban a szlovákoknál csak törzsi, s a későbbi korszakban csak népi nyelv létezhetett, s a szlovákok egységes nemzeti /irodalmi/ nyelve csak a XIX. század közepén alakult ki /Počiatky V. Mor. 11-13 és Šefránek, Za marx. jaz. 263/. Ez világos is, mert mint ismeretes, Kelet Európában a nemzetek kialakulásának kora, a nemzettéválás időpontja a XVIII. század vége és a XIX. század eleje volt. A szlovák nép is ekkor nőtt nemzetté s a szlovák nemzeti nyelv is ekkor alakult ki. Továbbá, a szlovákok addig használt irodalmi nyelve, a cseh /bibliktina/, – mint erre munkája bevezetésében különben Pauliny is rámutat – idegen nyelv volt. Ugyanakkor azonban, amikor a cseh nyelvről mint a szlovákok nemzeti nyelvéről beszél, az egységes csehszlovák nemzeti nyelv gondolatának képviselője is és így akarva-nemakarva a cseh burzsoá nyelvtudomány nézetének ad kifejezést. /Vö. Šefránek i.m. 262./

Világos, hogy a magyar nemzeti nyelv is csak a magyarság nemzetté válásának korszakában alakulhatott ki. A nemzeti nyelvek rendszerint a helyi nyelvjárások talaján alakulnak ki. Sztálin elvtárs szerint az egyes helyi nyelvjárások a nemzetek kialakulása folyamán a nemzeti nyelvek alapjává válhatnak és önálló nemzeti nyelvekké fejlődhetnek. Ez történt például az orosz nyelv kurszok-orjoli nyelvjárásával, amely az orosz nemzeti nyelv alapja lett. Ugyanezt mondhatjuk az ukrán nyelv poltava-kievi nyelvjárásáról, amely az ukrán nemzeti nyelv alapja lett /Marr-vita 332/. A magyar nyelvátlasz-munkálatok eddigi kutatásaiból az tűnt ki, hogy a magyar nemzeti irodalmi nyelv az észak-tiszántúli nyelvjáráshoz áll a legközelebb. Amíg azonban ezt a kérdést valaki alaposan át nem tanulmányozza, addig a magyar nemzeti nyelv keletkezésének eredetére pontos választ nem tudunk adni. A szlovák nemzeti nyelv a középszlovák nyelvjárásból alakult ki, itt is elsősorban a központi fekvésű nyelvjárásokból /és nem pl. a déli, gömöriek-ből/.

A nemzeti nyelv tárgyalásánál különösen a köznyelv és az irodalmi nyelv kérdését kell figyelemmel kísérnünk. Ezzel kapcsolatban tudatosítanunk kell mindenekelőtt azt, hogy a nemzeti nyelvek nem máról-holnapra alakulnak ki, hanem többnyire bonyolult történelmi ut termékei, melyeknek elemei gyakran igen távoli korszakból erednek /Avanyeszov, NyIK II/2. 46-55/. Új nemzeti nyelv felépítéséhez évszázadok kellenek /Sztálin: Marx. 26/. Ugyanez vonatkozik a magyar nemzeti nyelv kialakulására is.

Többé-kevésbé szabályozott írásbeliségre régen is szüksége volt az államnak a közigazgatás céljára, s ugyanígy az egyháznak is és méginkább a kereskedelemnek. Írásbeliség, írott szó már századokkal előbb kimutatható, mint az adott nyelv nemzeti irodalmi nyelvének kialakulása, mely csak az adott társadalomnak nemzetté válása korában lehetséges. A magyar nyelv esetében ismeretes /vö. Deme MNy. 1950, 3.sz./, hogy a feudalizmusban az írók saját tájuk nyelvén írtak; a XVII. és a XVIII. század nyelve ingadozó volt és a táji nyelveknek minden különbségét felölelő, egyetlennek elfogadott főtipus még egyáltalában nem található, s épp ezért ez az állapot irodalmi nyelvnek még nem nevezhető.

A nemzeti nyelv kialakulásának fontos tényezője a kodifikált nemzeti irodalmi nyelv megteremtése. A nemzet egyik legfontosabb ismertetője a közös nyelv, s ezért érthető, hogy az egységes nemzeti irodalmi nyelvnek - mint a nemzeti nyelv kodifikált típusának - megteremtése a nemzettéválás egyik kiindulópontjává vált. A magyar államnyelvért a harcot határozottabban 1791-ben kezdték el; következett utána a nyelvujítási harc, majd az 1848-as forradalom, amelynek eredményeképp megszületett az egységes magyar nemzeti irodalmi nyelv.

A szlovák nemzeti irodalmi nyelv a XIX. század közepén született meg Stúrék kezdeményezésének eredményeképp. Ezt megelőzően a XVIII. század közepétől létezett egy táji, keletiszlovák irodalmi nyelv /amelyet kb. csak 15 ezer református használt/, majd a XVIII.sz. végétől a Bernolák-féle nyugatiszlovák irodalmi nyelv, amelyet viszont többnyire csak a katolikusok használtak/. A szlovákok nemzeti nyelvvé azonban se a keletiszlovák, se a Bernolák-féle irodalmi nyelv nem tudott válni, hanem a nyelvnek az a formája vált azzá, melyet Stúrék használtak írásaikban. Stúrék nyelve ugyanis a szlovákok nemzettéválása idején harci fegyver volt és

ez végérvényesen nemzetté kovácsolta a szlovákokat. A cseh nemzeti irodalmi nyelvének gyökerei régi korba nyulnak vissza. Többé-kevébbé már a XV. század óta, Hus óta, közös nyelvük van, azonban az egységes nemzeti irodalmi nyelv itt is csak az 1848-as forradalom eredményeképp jött létre, a cseh nemzet kialakulásának idején.

A nemzeti nyelv kialakulásában fontos szerepe van továbbá a közn nyelvnek. A közn nyelv - Pais Dezső meghatározása szerint - a nemzeti nyelv főtipusának tekinthető. Ilyenformán tehát a közn nyelv kialakulásának körülményei teljesen egybeesnek és azonosak a nemzeti nyelv kialakulásának feltételeivel. A közn nyelv is többnyire hosszú történelmi út terméke. A közn nyelv /az iskolázottak, tanultak nyelve/ a kapitalizmus korában terjed el általános érvénnyel a központosított nemzeti kultúra eredményeképp, és - mint a nemzeti nyelv főtipusa - a nemzeti műveltség fontos hordozójává válik /Deme i.m.221/.

A magyar közn nyelv a XIX. század elején nem volt még kialakulva, ennek kialakulását csak a fokozottabb gazdasági és kulturális centralizáció tette lehetővé. Ez következett be 1848-ban, amikor már ez a nagyobb tekintéllyel rendelkező nyelv, a közn nyelv, kialakult és elnyerte funkcióját /Kálmán i.m. 9,10/.

A feudálkapitalizmus idején közn nyelven még azt a nyelvet értették, amelyet a nemzet művelt osztályai a társas érintkezésben használtak /Horger: Ált.ny. 239/. A felszabadulás óta azonban a művelődés kapui már szélesre nyitak a munkások és a dolgozó parasztok előtt, s ma már a közn nyelv, vagy ha úgy tetszik, a nemzeti nyelv birtokosai a dolgozók legszélesebb tömegei is.

Azt hiszem, hogy az elmondottak után felesleges külön foglalkoznom azzal a kérdéssel, hogy mennyire nem osztályn nyelv a nemzeti nyelv, hanem az egész nemzet által használt közös nyelv. Erre bárki rögtön megadhatja a választ saját maga tapasztalatából, hisz naponta győződhet meg arról, hogy a nemzeti nyelv épp azért egységes és közös a társadalom valamennyi tagja számára, mivel a társadalom tagjai közötti érintkezés legfontosabb eszköze. Ezen felül a nemzeti nyelv feladata éppen a harc a nyelvi egységért.

Az eddig elmondottakból a nyelvjárások kérdése is eléggé megvilágosodott már. A nemzeti nyelv korában meglévő nyelvjárások sajátosságainak jelentős része a feudális feldarabolódás korszakából fennmaradt népi nyelvek sajátosságainak maradványai, de ezeknek a nyelvjárási sajátságoknak gyökerei sok esetben a régebbi korszakba nyulnak vissza /Avanyeszöv i.m. 52, 56/. A helyi, területi nyelvjárásoknak van grammatikai rendszerük és alapszókincsük. Ennélfogva egyes helyi nyelvjárások a nemzetek kialakulásának folyamán a nemzeti nyelvek alapjává válhatnak és önálló nemzeti nyelvekké fejlődhetnek /Marr-vita 332/. A többi nyelvjárások viszont a nemzeti nyelv korában elvesztik önálló létüket, beolvadnak a nemzeti nyelvbe és eltűnnek benne. Nálunk is ez a folyamat tapasztalható. A szocialista kultúra eredményeképp a nemzeti nyelv mindinkább kezd benyomulni a nyelvjárásokba, mindenekelőtt az iparosított területeken, ahol a nyelvjárásokat a nemzeti nyelv szinte kezdi felszívni. A társadalmi fejlődés különböző törvényszerűségei a különféle társadalmi-gazdasági alakulatok korszakában - területi vonatkozás-

ban - a nyelvek és nyelvjárások különböző fejlődését váltják ki /Avanyeszov 47/.

Sztálin elvtárs tanítása a nyelvjárásokról saját magunk mindennapi kutatómunkája szempontjából nagyjelentőségű. Megadta a nyelvjárások tanulmányozásának társadalmi, történeti alapját. Avanyeszov erről ezeket írja: Ismeretes, hogy a dialektológia tudományos kutatásának tárgyául éppen a területiális nyelvjárások szolgálnak. Sztálin arra vonatkozó utalásai, hogy ezeknek a nemzeti nyelvek kialakulása folyamán milyen jelentős szerepük van, megnövelik a dialektológiának mint tudományos diszciplinának a jelentőségét, különösen a történelmi dialektológia jelentőségét a nyelv történetének megkonstruálása terén és egyben azt is megkövetelik tőlünk, hogy a meglévő mai nyelvjárások tanulmányozásánál elmélyült történeti szemléletet érvényesítsünk /Avanyeszov i.m. 44/.

A történeti szemlélet elhanyagolására a nyelvjáráskutatásnál /Horgernél/ rámutattak már mások, tudniillik arra a módszertani eljárásra, hogy a nyelvjárási adatokat a köznyelvből vezetik le /Deme i.h. 212/. Felhozhatjuk itt példaként Laziczius nyelvjárási munkáját is, amely - noha a történeti nyelvjáráskutatást is tárgyalja benne - lényegében mégis ahisztórikus, szinkronikus; az osztályozás és jellemzés kritériumainak megállapításakor nincs tekintettel az egyes mai nyelvjárásoknak, vagy a mai jelenségeknek sem történeti gyökereire, sem fejlődési tendenciáira. Vagy gondoljunk itt Horgernek arra a társadalomtörténeti szempontot nélkülöző megállapítására, mely szerint a népnyelv az emberiség pszichofizikai működése változásának az eredménye /Horger i.m. 224/. Azt hiszem, ez a néhány példa is, elégséges ahhoz, hogy meglássuk annak szükségét, hogy nyelvjárásaink vizsgálatát a sztálini utmutatások és Avanyeszov összegezése értelmében folytassuk.

A nyelvjárásokkal kapcsolatban még egy kérdést kell felvetni. Nevezetesen azt, hogy a nemzeti nyelvek korábban mikor beszélhetünk nyelvjárásokról és mikor nyelvről. Ezt nem a nyelvtani rendszer és az alapszókincs különbözősége adja meg, hanem azok a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális okok, amelyek egy népet nemzetté tesznek /Avanyeszov i.m. 56/.

Megemlítem még azt, hogy az egyes nyelvek strukturájában /nyelvtani rendszerében és alapszókincsében/ bekövetkezett változások ideje nem esik szükségszerűen egybe az egyes társadalmi formáknak megfelelő nyelvfejlődési korszakok határidejével. Amikor tehát a népek nyelvről, majd az ezekből kifejlődött nemzeti nyelvekről beszélünk, gondolnunk kell arra, hogy itt elsősorban nem annyira a nyelv strukturájában bekövetkezett változásról, mint inkább funkcióbeli változásról van szó. Hivatkozhatunk ennél a Sztálin elvtárs által felhozott példára, hogy a francia nyelv nyelvtani rendszere és alapszókincsé lényeges változások nélkül megmaradt a francia burzsoá forradalom idején. Tehát nem volt itt "hirtelen nyelvi forradalom" /Lafargue/ és nem jött létre valami új nyelv, mivel az új nemzeti nyelv felépítéséhez évszázadok kellenek /Sztálin: Marx. 25, 26/.

Most még a nemzeti nyelv további fejlődéséről szeretnék vázlatosan egy-két szót szólni Sztálin elvtárs utmutatása alapján.

A szocializmus korszakában a nemzeti nyelvek erőteljesen fejlődnek, szabadon, az egyenjogúság elve alapján. A területi nyelvjárások közben teljesen felszívódnak. A szocialista világgazdaság megteremtésének idején - a nemzeti nyelvek mellett - kialakulnak az egységes övezeti nyelvek. Világos, hogy a szocializmus korszakában, abban a korszakban, amikor az osztályok végleg megszűnnek, osztálynyelvek szintén nem létezhetnek. A szocializmus világgazdasági megteremtésének idején a nyelvek szabadon gazdagítják egymást, mivel nem lesz nyelvi elnyomás és a nyelvek nem fognak harcban állni egymással, mint az imperializmus korszakában. A nemzetek ekkor érezni fogják, hogy előnyösebb számunkra a közös világnyelv. "Csak akkor, amikor a szocialista világgazdasági rendszer eléggé megerősödik s a szocializmus a népek életmódjává lesz, amikor a nemzetek a gyakorlatban meggyőződnek arról, hogy a közös nyelv előnyösebb a nemzeti nyelveknél, - írja Sztálin elvtárs - csak akkor kezdenek majd elhalni a nemzeti különbségek és nyelvek, csak akkor engedik áthelyüket egy közös világnyelvnek /Sztálin: ÖM. XI, 380/.

Az u.n. világnyelvek /volapük, eszperantó, ido/ például épp azért nem tudtak elterjedni, mivel a nemzeti különbségek megszűnése és a nemzeti nyelvek elhalása, ill. az új világnyelv elterjedése egycsapásra, felülről jövő rendelkezés alapján nem következik be /vö. Sztálin: ÖM. XI, 378/.